תחום דעת: אמנות – תוכנית בינתחומית

נושא: משפחה

למסלולי 8-10 שנות לימוד

מדריך זה נבנה כחלק מהתוכנית הבין־תחומית "משפחה ,"ונועד לסייע למורים להוביל את הלמידה באמנות כחלק מהתהליך הבין־תחומי. בחירת התכנים נעשתה בשיתוף רכז מקצוע האמנות **יורם בלומנקרנץ** מתוך התייחסות להתאמתם לנושא התוכנית, לגיל התלמידים ולמטרותיה.

על בסיס התכנים שנבחרו **אילת כץ** פיתחה את המהלך הפדגוגי: רצף הלמידה, הצעות לפעילויות, שאלות מנחות, פיגומים לתלמידים, שילוב המיומנויות והחיבור לרעיון הגדול של התוכנית. במהלך הפיתוח נעשה גם שימוש בכלי בינה מלאכותית ככלי עזר לחשיבה, להרחבת אפשרויות ולדיוק ניסוחים ורעיונות.

המדריך נועד להיות מעשי ונגיש, ולתת למורה כלים ללמידה משמעותית באמנות גם כאשר אמנות אינה תחום ההתמחות שלו. היצירות משמשות בו לא רק כחומר לימודי, אלא גם כנקודת מוצא להתבוננות בשאלה המרכזית של התוכנית :מה הופך אנשים למשפחה?

תוכנית הלימודים באמנות

זה יהיה המפגש הראשון של התלמידים עם מקצוע האמנות כתחום דעת מובחן גם אם הם התנסו בציור וביצירה בבית הספר היסודי, זו הזדמנות ראשונה להכיר את האמנות כתחום דעת וכשפה חזותית .הם ילמדו שלא רק יוצרים באמנות, אלא גם מתבוננים ביצירות, שואלים שאלות, מזהים בחירות של האמן, מפרשים את היצירה ומשתמשים במילים ובמושגים כדי להסביר את מה שהם רואים.

אמנות היא שפה שאפשר לקרוא ,לפרש ולדון בה.

לפי תוכנית **האמנות החזותית לחטיבת הביניים,** דרכי ההוראה המרכזיות הן: צפייה, עיון והתנסות. המטרה היא להקנות לתלמידים שפה ומושגים שיאפשרו להם לתאר, להסביר, לדון ולפרש יצירות . התוכנית מציעה להתחיל מהתבוננות ותיאור ולעבור בהדרגה לפרשנות.

העיסוק ביצירות מאפשר לתלמידים לפתח מיומנויות של אוריינות חזותית:כמו התבוננות ודיוק בפרטים, תיאור יצירה, זיהוי אמצעים חזותיים, פרשנות, העלאת השערות וביסוסן על היצירה, הבעת עמדה והשוואה בין יצירות.

כך התלמידים אינם רק "מסתכלים על ציורים", אלא לומדים לקרוא יצירה חזותית, לשאול עליה שאלות ולבנות משמעות מתוך מה שהם רואים.

החיבור למטרות אמנות בחטיבת הביניים

התלמיד מתבונן ביצירת אמנות ומזהה בה מרכיבים חזותיים

→דמויות, קומפוזיציה, צבע, מרחב, תנועה, מבט וכו.'

התלמיד מתאר יצירה בשפה חזותית

→משתמש במילים המתארות את מה שהוא רואה.

התלמיד מפרש יצירת אמנות

→מציע משמעות ולא מסתפק בזיהוי הנושא.

התלמיד מנמק פרשנות

→מבסס את דבריו על פרטים מתוך היצירה.

התלמיד מקשר בין יצירה לבין הקשר תרבותי/טקסטואלי

→במקרה שלנו: בין הציור לבין סיפור יוסף.

התלמיד מביע עמדה אישית

→מה הוא חושב על המפגש ועל האופן שבו האמן בחר להציג אותו

שעות הלימוד הראשונות יוקדשו לנושא **"דיוקן משפחתי"** בהמשך, הציורים יהיו בנושא סיפורי התנ״ך . כך גם נוצר חיבור בין תחומי הדעת: התלמידים יוכלו להשוות בין הסיפור הכתוב לבין האופן שבו אמן בחר לראות, לפרש ולהציג אותו .

החיבור יאפשר להם לזהות מה נוסף כאשר עוברים ממילים לתמונה, ומה ניתן להבין דרך התמונה שאינו נמצא במפורש בטקסט.

הבחירה באמנות אינה מיועדת כדי להוסיף "עוד נקודת מבט" על סיפורי התנ"ך אלא תאפשר לעבוד על תכנים ומיומנויות של אוריינות חזותית כחלק מלימודי האמנות: התבוננות, תיאור, פרשנות, זיהוי אמצעים חזותיים, הבעת עמדה והשוואה.

ביחידת הלימוד "משפחה" האמנות מאפשרת לתלמידים להסתכל על משפחה דרך עיניהם של אמנים מתקופות שונות. היצירות שנבחרו מציגות רגעים וסוגים שונים של קשר משפחתי, ומזמינות את התלמידים לבחון כיצד אפשר להעביר סיפור, קשר ורגש בלי מילים –באמצעות קומפוזיציה, אור וצל, הבעת רגש וצבע.

הלמידה מתחילה בהתבוננות פשוטה **מה אני רואה ?** ומתקדמת בהדרגה ל- **מה אני מבין מתוך מה שאני רואה? כיצד הבחירות של האמן יוצרות את המשמעות ?**

התלמידים נחשפים בתוכנית למגוון עשיר של יצירות אמנות – **ציורים, צילומים, תחריטים והדפסים** ובכך פוגשים דרכים שונות להתבונן, לבטא רעיונות ולספר סיפור באמצעות אמנות. האמנות תהיה עבור התלמידים דרך נוספת להבין את נושא המשפחה ואת נקודות המבט השונות עליו.

טבלת נושאי הלימוד

נושא לימוד	שעות לימוד
דיוקן משפחתי – 3 יצירות • דיוקן משפחת קרלוס הרביעי /גויה • דיוקן משפחתי /ראובן רובין • טרמפולינה /מירב הימן	**4 שעות לימוד**
יוסף ואחיו – המפגש במצרים 4 יצירות	**3 שעות לימוד**
פעילות יצירתית – דיוקן עצמי בהשראת חנוך פיבן	**1 שעת לימוד**

תוכן עניינים

נושא	עמוד
הקדמה למורה	5
כלים /מושגים להתבוננות ביצירת אמנות	6 - 11
הצגת מערכי שיעור בנושא: דיוקן משפחתי	12
דיוקן משפחת קרלוס הרביעי /גויה	13 – 19
דיוקן משפחתי 2 יצירות /ראובן רובין	20 - 24
"טרמפולינה" ציום משפחתי /מירב הימן	25 – 29
פעילות סיכום דיוקן משפחתי	30 - 32
יוסף ואחיו – נפגשים במצרים	33 - 47
פעילות סיום	48 - 50

הקדמה – כיצד פותחים את הדלת לאמנות?

עד כה פגשנו את נושא המשפחה דרך **מילים וסיפורים**.

בספרות פגשנו דמויות, משפחות, קשרים, רגשות ומצבים שונים.

בתנ״ך ראינו גם משפחות, קשרים בין אחים, הורים וילדים, פרידה, קונפליקטים ובחירות.

היום אנחנו עוברים לדרך אחרת לספר סיפור – **דרך תמונה**.

כשאמן מצייר משפחה, הוא לא רק מראה לנו איך האנשים נראים. הוא בוחר **מי יהיה בתמונה, איפה כל אחד יעמוד, למי הוא יסתכל, מה יהיה ביניהם ומה אנחנו, הצופים, נרגיש כשנסתכל עליהם.**

לכן אני רוצה שננסה היום להסתכל על יצירת אמנות לא רק ולשאול:

"מה אני רואה"?

אלא גם:

"מה האמן רוצה שאני אבין"?

ואפילו:

"מה אני יכול ללמוד מהתמונה על המשפחה שמופיעה בה"?

אתם כבר מכירים כמה סיפורים על משפחות. עכשיו נראה מה קורה כשאותם רעיונות עוברים **ממילים לתמונה**.

במהלך השיעורים ננסה לגלות:

- איך אפשר לראות קשר בין אנשים דרך תמונה?
- מה אפשר ללמוד על משפחה בלי שאף אחד בתמונה אומר מילה?
- איך אמן יכול להראות קרבה, ריחוק, כוח, אהבה או מתח?
- ומה קורה כאשר אנחנו מסתכלים על אותה משפחה דרך העיניים של האמן?

אין כאן תשובה אחת נכונה.

במהלך השיעורים הבאים נכיר את היצירות דרך ארבעה "משקפי התבוננות"

קומפוזיציה | אור וצל | הבעות פנים | צבע

היום נתחיל להתבונן ביצירות אמנות קצת כמו בלשים חוקרים....

כלים להתבוננות ביצירת אמנות

ארבעה "משקפי התבוננות" קבועים לכל היצירות:

מושגים: קומפוזיציה | אור וצל | הבעות פנים | צבע

משקפיים להתבוננות ביצירה

קומפוזיציה

הדרך שבה האמן מסדר את הדמויות, החפצים והמרחב בתוך היצירה.

הסידור מושך את תשומת הלב שלנו ומסייע לנו להבין מה חשוב ביצירה.

אפשר לשאול :מה נמצא במרכז? מה בולט? איך הדמויות ממוקמות זו ביחס לזו?

אור וצל

השימוש באור ובאזורים כהים ביצירה. האור והצל יכולים להדגיש דמויות או פרטים, ליצור אווירה ולהשפיע על התחושות שהיצירה מעוררת.

אפשר לשאול :איפה האור? איפה הצל? על מה האור מדגיש את תשומת הלב?

הבעות פנים

הדרך שבה פני הדמויות מבטאים רגשות ומצבים. הבעות הפנים עוזרות לנו להבין מה הדמות עשויה להרגיש ומה מתרחש בינה לבין הדמויות האחרות.

אפשר לשאול :מה הדמות מרגישה? מה בהבעת הפנים גורם לנו לחשוב כך?

צבע

השימוש בצבעים ביצירה והאופן שבו הם משפיעים על האווירה, התחושות והמשמעות של היצירה.

אפשר לשאול: אילו צבעים בולטים? איזו אווירה הם יוצרים? האם הצבעים עוזרים לנו להבין משהו על הדמויות או על הקשר ביניהן?

למה חשוב להכיר את המושגים האלה?

תלמיד שאינו מכיר את תחום האמנות עלול להסתפק באמירה כמו "אני אוהב את הציור" או "הדמויות נראות עצובות".

המושגים קומפוזיציה, אור וצל, הבעות פנים וצבע נותנים לתלמידים שאינם מכירים את תחום האמנות שפה פשוטה להתבוננות ביצירה.

הם מסייעים להם לתאר את מה שהם רואים, להסביר כיצד האמן יוצר תחושה או מדגיש רעיון, ולבסס את הפרשנות שלהם.

בהקשר של נושא המשפחה ,כלים אלה מאפשרים להתבונן לא רק במי מופיע ביצירה, אלא גם באופן שבו בני המשפחה מוצגים ובקשרים ביניהם –מי קרוב למי, מה מושך את תשומת הלב, אילו רגשות עולים ומה האמן בוחר להדגיש.

כך ההתבוננות האמנותית הופכת לכלי נוסף לבחינת השאלה המרכזית :מה הופך אנשים למשפחה?

המושגים נותנים לו שפה פשוטה להתבוננות ביצירה ומאפשרים לו להסביר מה הוא רואה ולבסס את הדברים שהוא אומר.

הם מסייעים לתלמיד לעבור מ־"מה אני רואה "?ל־"איך האמן יצר את מה שאני רואה ומה זה גורם לי להבין"?

אין צורך ללמד את המושגים באופן תיאורטי. כדאי להציג אותם ככלים מעשיים שהלומד יכול להפעיל בכל יצירה: להתבונן בקומפוזיציה, באור ובצל, בצבע ובהבעות הפנים – ולחשוב כיצד הבחירות האמנותיות משפיעות על התחושה, על הדמויות ועל המשמעות של היצירה.

כך התלמיד אינו צריך "לדעת אמנות" כדי להשתתף בשיח על יצירה; הוא מקבל כמה כלים בסיסיים שמאפשרים לו להתבונן, לשאול, להסביר ולהביע פרשנות משלו.

טבלת עזר למורה

מה אפשר לראות ביצירה?	כלי התבוננות
הדמויות במרכז / קרובות זו לזו / פזורות וכו'	קומפוזיציה
צבעים בולטים, ניגודים, אווירה	צבע
אזורים מוארים או כהים ומה הם מדגישים	אור וצל
רגשות, תנוחות, קשר בין הדמויות	הבעות ושפת גוף
היכן הצופה נמצא ביחס לדמויות	נקודת מבט

הצעה כללית לשיעור אמנות – "איך האמן מספר את הסיפור"?

1. התבוננות שקטה – מה אני רואה ?

- מי מופיע ?
- מה נמצא במרכז ?
- מה הדבר הראשון שתפס את העין שלי ?

2. איך האמן יצר את התמונה ?

- איפה הדמויות ממוקמות ?
- מי קרוב למי ?
- לאן הדמויות מסתכלות ?
- מה אפשר להבין מהתנוחה ומהבעת הפנים ?
- איפה יש אור ואיפה צל ?

3. מה האמן גורם לי להרגיש ?

- איזה רגש עולה מהיצירה ?
- איזה פרט ביצירה גורם לי להרגיש כך ?

4. נקודת מבט

- את מי האמן גורם לנו לראות במיוחד ?
- אם הייתי בתוך התמונה, ליד איזו דמות הייתי רוצה להיות ?
- מה הדמות הזאת אולי מרגישה ברגע הזה ?

5. האמן מפרש את הסיפור

- מה האמן בחר להדגיש ?
- מה הוא בחר לא להראות ?
- האם הבחירה שלו משנה את הדרך שבה אני מבין את הרגע התנ״כי ?

6. סיכום

"הפסוקים מספרים לנו._____

האמן בחר להראות._____

באמצעות _____ הוא גורם לנו"._____

איך להתבונן בציור - אתר מט"ח

https://www.lib.cet.ac.il/pages/item.asp?item=10441

בעיניים, כמובן. אך העיניים שלנו אינן כל-כך 'תמימות' והראייה שלנו מכוונת ומונחית, באופן מודע או בלתי מודע. ה'מקום' ממנו אנו מתבוננים (תרבות, תקופה, חינוך, אמונות ודעות, טעם, ואפילו מצב הרוח שלנו באותו רגע... קובע במידה רבה מה ואיך אנו 'רואים', ואיזה עיבוד נתונים אנו עושים. ובכל זאת, הנה מספר הצעות היפות לכל אחד ולכל ציור, פחות או יותר: על מה כדאי לשים עין ובמה להתעניין? מהם ה'דיבורים' שאפשר לומר (בהחלט לא מוכרחים...) על ציורים? (אזהרה! הפירוק לגורמים שיבוא עכשיו הוא מלאכותי מאוד, שהרי אנו קולטים בו-זמנית רבדים והיבטים שונים של הציור.)

נתונים עובדתיים מזהים:

שם היצירה, שם האמן, תאריך, טכניקה, ממדים, מקום

תוכלו לשאול את עצמכם שאלות, כגון:

- האם זה רישום, ציור, קולאז' (תדביק) ואולי הדפס?
- איזה חומר משמש כמצע לתמונה? (לוח עץ, בד, קרטון, נייר, ואולי זה בכלל ציור קיר?)
- מה סוג הצבע? (הסוג נקבע לפי הפיגמנטים וה'מדיום', החומר שמאחד אותם, מדבק ועד חלמון של ביצה...): שמן, גואש, צבע מים, גיר, פחם וכו'. ואל תשכחו, שבעיקר באמנות המודרנית יש גם מה שנקרא 'טכניקה מעורבת'

איך?

- **קו וצבע:** יש ציורים שאופיים 'קווי' (הצורות מתוחמות ומוגדרות כאילו בקווי מתאר, התשתית היא של רישום!), ויש שאופיים 'קולוריסטי' (למשל, בדגש על כתמי הצבע, ובכלל, על רשמים צבעוניים). וישנם, כמובן, סוגי קו, למשל: קו רציף או מקוטע, זוויתי או מעוגל, ישר או עקום, חד או מטושטש... כשם שישנן אפשרויות כמעט אינסופיות של שימוש בצבע. למשל: בצבעים 'נקיים', ו'טהורים' או מעורבים וממוזגים, 'חמים' (האדומים לסוגיהם) או 'קרים' (הכחולים לסוגיהם); והמעברים מצבע לצבע: האם הם עדינים או חריפים? ומה אופי ה'חומריות'? שכן הצבעים עשויים להיראות לנו דחוסים או דלילים, חומריים או אוריריים, מה שמשפיע על ה'טקסטורה', אופי פני השטח (שיכול, לפעמים, אפילו 'לגרות' את חוש המישוש שלנו!). וזה תלוי גם באופן הנחת הצבע: משיכות מכחול או שכבות? כתמים בודדים? מכחול עדין ודק או 'גס' ועבה? ואולי האמן השתמש ב'סכין ציירים' או אפילו באצבעותיו?...
- **אור-צל:** האם התאורה אחידה (כמו באור יום, למשל), עקבית (מה מקור האור?), ומה היחס בציור בין בהיר לכהה? לפעמים ניגודי אור/צל עשויים ליצור **אווירה** דרמטית! ובכלל, כדאי לראות מה תפקיד האורות והצללים. הם יכולים פשוט להבליט

את הצורות או את החלל, אך אפשר גם להיעזר בהם לצרכים הבעתיים, להדגיש אווירה, להעביר מצבי נפש וכדומה.

- **חלל (מרחב):** הציור הוא דו-ממדי (רק אורך ורוחב?), אך לעתים קרובות הוא יוצר אשליה של חלל תלת ממדי (נפח, עומק). או אז, הבד הוא כאילו 'חלון' דרכו אנו צופים במציאות. ואיך 'עובדים עלינו' כדי שהאשליה תהייה מושלמת? למשל, על-ידי שימוש בפרספקטיבה, כלומר, שיטה לייצג תלת ממד, נפח ועומק של חלל על משטח דו-ממדי. ראו, למשל, כיצד התקצרות הגופים ככל שהם נסוגים ל'עומק' יוצרת אשליה שכזו, וכדאי לשים לב האם ההדגשה היא על הגופים המוצקים או על 'הרווחים', החלל הריק.
- **קומפוזיציה:** כיצד מאורגנים העצמים בציור? האם הם ערוכים באופן שנראה מחושב, בסדר גיאומטרי, או באופן 'חופשי' או כאילו מקרי? האם יש סימטריה ושיווי משקל? האם, למשל, יש ביצירה מרכז ברור ומודגש? ושאלה מעניינת נוספת היא בדבר היחס בין הצורות הבודדות והקומפוזיציה בכללותה, לבין ה'מסגרת' (הפורמט): האם היחס הוא הרמוני או מתנגש?

הנחיות למורה

המורה אינו נדרש להיות מומחה לאמנות. מטרת ההתבוננות היא לא ללמד תולדות האמנות או מושגים רבים, אלא לאפשר לתלמידים להסתכל, לשים לב, לשאול שאלות ולבסס את מה שהם אומרים על פרטים ביצירה.

- התחילו תמיד ב־"מה אתם רואים "? לפני שעוברים לפרשנות.
- השתמשו ב־ 3–2 מושגים בלבד שמתאימים ליצירה. אין צורך ללמד את כולם בכל שיעור.
- בקשו מהתלמידים להצביע על פרט ביצירה שתומך במה שהם אומרים.
- אין צורך לחפש "תשובה נכונה". אפשר לקבל פרשנויות שונות, כל עוד התלמיד מסביר על מה הוא מתבסס.
- עודדו את התלמידים להשתמש במילים כמו" :אני רואה..."", "אני שם לב ש..."", "לדעתי..., כי"...
- חברו בהדרגה בין ההתבוננות ביצירה לבין נושא המשפחה :מה אנחנו לומדים מהיצירה על הקשרים, הרגשות או היחסים בין בני המשפחה?

עיקרון מנחה:

לא צריך לדעת להסביר לתלמידים מה היצירה "אומרת". התפקיד של המורה הוא לעזור להם לראות, לשאול ולחשוב.

הנחיה למורה בנושא: שימוש במצגות המלוות
לרשותכם שתי מצגות שנועדו לתמוך בהתבוננות ביצירות לאורך התוכנית:

- מצגת "דיוקן משפחתי – "מציגה יצירות אמנות המתארות משפחות ומאפשרת לתלמידים להתבונן בדרכים שונות שבהן משפחה מוצגת באמנות.
- מצגת "יוסף ואחיו – "מציגה יצירות המתארות את המפגש בין יוסף לאחיו במצרים, ומשמשת להעמקת ההתבוננות בסיפור המקראי באמצעות האמנות.

חשוב ! יש להשתמש במצגות להצגת היצירות בפני התלמידים. הן נועדו להבטיח הצגה באיכות טובה, בגודל מתאים וברזולוציה המאפשרת לראות את פרטי היצירה

מערכי שיעור העוסקים בדיוקן משפחתי

חומר עזר: מצגת אמנות המלווה את נושא המשפחה – דיוקן משפחתי

גויה – דיוקן משפחת קרלוס הרביעי :איך מציגים משפחה? מה אפשר ללמוד על היחסים דרך האופן שבו בני המשפחה מוצגים ?

ראובן רובין – שני דיוקנאות משפחה : איך משפחה משתנה לאורך זמן ?

מירב הימן – "טרמפולינה :" איך נראית משפחה/קבוצה דרך רגע מצולם, ומה אנחנו יכולים להסיק מעבר למה שרואים?

היסטוריה של תיעוד דיוקן משפחתי

חשבתם פעם מה עשו לפני שנים? איך זה היה ליצור דיוקן משפחתי? היום זה פשוט, מצלמים.

עד תקופת הרנאסנס לא היו תיעודיים כאלה. לתא המשפחתי הייתה חשיבות פחותה בתקופת הרנאסנס (המאה ה-15 וה-16) משפחות אצולה ומלוכה התחילו להזמין ציירים שיצרו עבורם דיוקן משפחתי לצורכי הנצחה והפגנת עושר.

התלבשו ברוב פאר והדר, במיטב מחלצותיהם ועמדו במשך שעות באותה תנוחה בלי לזוז בזמן שהצייר צייר אותם.

במהלך המאה ה-17 וה-18, דיוקנאות משפחתיים הפכו פופולריים יותר.

מערך שיעור: גויה -דיוקן משפחת קרלוס הרביעי

משך השיעור: 45 דקות

שם השיעור:

"דיוקן משפחתו של קרלוס הרביעי", 1800. פרנסיסקו גויה

דיוקן משפחתי –היצירה מאפשרת להתבונן באופן שבו אמנים מייצגים משפחה: מי נמצא יחד, כיצד הדמויות ממוקמות, מה ניתן ללמוד מהמרחקים, המחוות, ההבעות והקומפוזיציה. התלמידים מתרגלים קריאה של יצירה חזותית ומעלים השערות לגבי הקשרים בין הדמויות.

פעילות 1 - מפגש ראשון עם הציור

"רק מסתכלים"

לא לתת לתלמידים עדיין שום מידע על הציור

התייחסו לשלוש השאלות שבטבלה

מה אני רואה?	מה אני חושב/ת? איך אני מפרש/ת את התמונה?	מה אני מרגיש/ה?

תשובות אפשריות

אני מרגיש/ה	אני חושב/מפרש	אני רואה
יש משהו רציני	הם משפחה	הרבה אנשים
הם נראים מרוחקים	הם חשובים	בגדים מפוארים
האווירה חגיגית	הוא חשוב יותר	אדם במרכז

פעילות 2 - שאלות

- מי לדעתכם האנשים בציור ?
- מה גורם לכם לחשוב שהם משפחה ?
- האם הם נראים לכם כמו משפחה קרובה ?
- האם אפשר לדעת מה היחסים ביניהם רק מתוך הציור ?

פעילות 3– קצת על הצייר והציור

מתן מידע:

פרנסיסקו גויה, "דיוקן משפחתו של קרלוס הרביעי", 1800.

זהו דיוקן של משפחת המלך קרלוס הרביעי, משפחת המלוכה הספרדית. גויה מצייר את בני המשפחה יחד, כשהם לבושים בבגדים מפוארים ומוצגים באופן רשמי.

שאלה

אם זו משפחת מלוכה – מה חשוב להראות לצופה?

מידע

קרלוס הרביעי מלך ספרד ומשפחתו הוא דיוקן קבוצתי רחב ממדים שצייר פרנסיסקו דה גויה בשנת 1800, זמן קצר לאחר שמונה לצייר החצר הראשי של הכתר הספרדי.

היצירה מתארת את משפחת המלוכה הבורבונית בשלמותה ומוצגת כאחת היצירות המרכזיות של גויה במוזיאון הפראדו במדריד.

כבר בעת יצירתה עוררה התמונה תשומת לב בשל הישירות הבלתי שגרתית שבה הוצגו בני המשפחה, ובשל המתח שבין ייצוג רשמי לבין תחושה של תיעוד אנושי גלוי . **(לקוח מתוך ויקפדיה)**

פרנסיסקו גויה -(1746–1828) היה צייר ספרדי חשוב, שפעל בסוף המאה ה־18 ובתחילת המאה ה־19. הוא צייר דיוקנאות של בני משפחת המלוכה לצד יצירות שעסקו בחברה ובחיי האדם. גויה לא הסתפק בתיאור המראה החיצוני של הדמויות, אלא השתמש במיקום, במבט, בהבעה ובקומפוזיציה כדי ליצור משמעות ולספר משהו על האנשים שבתמונה.

בהקשר שלנו : ננסה לבדוק מה דיוקן משפחתי יכול לספר לנו על המשפחה – גם בלי שהדמויות אומרות מילה.

פעילות 4 - מושג ראשון: קומפוזיציה

קומפוזיציה = האופן שבו האמן מסדר את האנשים והפרטים בתוך היצירה.

משימת קומפוזיציה

1. **מי נמצא במרכז ?**
2. **מי קרוב למי ?**
3. **מי עומד מקדימה ומי מאחור ?**
4. **לאן מופנים המבטים ?**
5. **האם כולם באותו גובה ?**
6. **האם יש מישהו שבולט במיוחד ?**
7. **מה מושך את העין שלכם ראשון ?**

שאלה:

האם המיקום של כל אדם בציור יכול לספר לנו משהו על המקום שלו במשפחה?

(לא חייבים להגיע ל"תשובה נכונה". המטרה היא שהם יבינו שהסידור אינו מקרי)

מה שמיוחד בדיוקן המשפחתי של משפחת המלוכה, זה שגויה, על אף שהיה צייר החצר, הכניס לא מעט ביקורת בציורים שלו. רואים כאן איך הוא מתאר את המלך כמנותק, את אישתו בפוזה נפוחה מחשיבות עצמית, אף אחד מבני המשפחה לא מתייחס אחד לשני והיחיד שאפשר לתקשר איתו באופן אותנטי הוא הילד הקטן באמצע - הצביעות של החברה המלכותית עוד לא השחיתה אותו.

הדמויות בציור

(1) האינפנטה קרלוס, רוזן מולינה (1788–1855) – בנו השני של המלך

(3) פרננדו השביעי לעתיד (1784–1833) – בנו הראשון של המלך

(4) מריה יוזפה (1744–1801) – אחותו של המלך

(5) מריה אנטוניה מנאפולי וסיציליה – עד ליצירת היצירה, היא טרם נישאה לפרננדו השביעי (אך היה צפוי לעשות זאת בעתיד הקרוב; זה עשוי להסביר את ההסתרה המכוונת של פניה)

(6) מריה איזבלה מספרד (1789–1848) – בת המלך

(7) מריה לואיסה מפארמה (1751–1819) – אשתו של המלך

(8) האינפנטה פרנסיסקו דה פאולה מספרד (1794–1865) – בנו הצעיר של המלך

(9) קרלוס הרביעי, מלך ספרד (1748–1819) – מלך

(10) דון אנטוניו פסקואל (1755–1817) – אחיו של המלך

(11) קרלוטה חואקינה מספרד (1775–1830, רק חלק מהראש נראה לעין) – בתו הבכורה של המלך

(12) לודוביקו הראשון, מלך אטרוריה (1773–1803) – חתנו של המלך

(13) תינוקם קרלו השני, דוכס פארמה (1799–1883), דוכס פארמה לעתיד

(14) אשתו מריה לואיסה, דוכסית לוקה (1782–1824) – בת המלך

מושג שני : אור וצל

על מי האור נופל? מי מואר יותר? איפה יש כהה ובהיר? מה זה גורם לנו לראות קודם? "מה אנחנו מרגישים כשאנחנו מסתכלים על האנשים בציור? ומה בציור גורם לנו להרגיש כך"?

אני רואה → אני מזהה → אני אומר מה זה גורם לי לחשוב → אני מנמק מתוך הציור.

למשל:

אני רואה שהמלכה נמצאת במקום בולט.

אני חושב שהיא דמות מרכזית.

אני אומר זאת בגלל המיקום שלה והאופן שבו היא מוצגת.

ומכאן מגיעים למשפחה:

מה אנחנו יכולים ללמוד על המשפחה רק מהאופן שבו היא מסודרת בציור?

מושג שלישי: הבעת רגש

"הפנים מספרות"?

כל תלמיד בוחר 2–3 דמויות ומתבונן ב:

- הבעת הפנים
- כיוון המבט
- תנוחת הגוף
- המרחק מהאחרים

השלם

הדמות נראית לי_____

אני חושב/ת כך בגלל._____

לדוגמה:

"הדמות נראית לי רצינית, בגלל הבעת הפנים והמבט".

אילו צבעים בולטים בדיוקן של משפחת המלך?

איזו תחושה או אווירה הם יוצרים, ומה הם גורמים לנו לחשוב על המשפחה המוצגת?

פיגום לתלמידים:

הצבעים הבולטים הם ... הם יוצרים תחושה של ....

הרחבה והעשרה למורה (לקוח מאתר ויקפדיה)

קרלוס הרביעי מלך ספרד ומשפחתו הוא דיוקן קבוצתי רחב ממדים שצייר פרנסיסקו דה גויה בשנת 1800, זמן קצר לאחר שמונה לצייר החצר הראשי של הכתר הספרדי. היצירה מתארת את משפחת המלוכה הבורבונית בשלמותה ומוצגת כאחת היצירות המרכזיות של גויה במוזיאון הפראדו. כבר בעת יצירתה עוררה התמונה תשומת לב בשל הישירות הבלתי שגרתית שבה הוצגו בני המשפחה, ובשל המתח שבין ייצוג רשמי לבין תחושה של תיעוד אנושי גלוי.

תיאור היצירה

במרכז הקומפוזיציה ניצבים המלך קרלוס הרביעי והמלכה מריה לואיסה מפארמה, מוקפים בילדיהם ובקרובי משפחתם, המסודרים בקבוצות על פני הבד. הדמויות עומדות בחזית התמונה, כמעט ללא עומק חללי משמעותי, ויוצרות תחושה של קרבה ישירה לצופה. משמאל נראים יורש העצר פרננדו, אחיו האינפנטה קרלוס, רוזן מולינה, אחות המלך מריה חוספה ואישה צעירה שזהותה אינה מזוהה. מימין מופיעים בני משפחה נוספים, ובהם בתם מריה לואיסה עם בנה, ובעלה לואיס מבורבון. גויה עצמו מופיע בצללים מאחור, בדומה להצבת האמן ביצירת לאס מנינאס של דייגו ולאסקס.[1]

פרשנות

פרשנות היצירה שנויה במחלוקת. מבקרים והיסטוריונים רבים ראו בה סאטירה סמויה ואף קריקטורה של בית המלוכה, תוך הדגשת גסות, ריקנות או ניתוק רגשי. אחרים טענו כי גויה פשוט תיאר את בני המשפחה כפי שנראו באמת, ללא ניסיון לייפות או להשפיל. הטקסטים מדגישים כי גויה היה צייר חצר נאמן, וכי המלוכה לא ראתה בציור עלבון אלא ייצוג הולם. הדואליות בין פאר חיצוני לבין חשיפה אנושית יוצרת מתח מתמשך בין ביקורת לבין נאמנות מוסדית.

הציור מציג שליטה יוצאת דופן באפיון אינדיבידואלי של הדמויות. גויה מדגיש את הבגדים העכשוויים, התכשיטים והעיטורים המלכותיים, ובהם מסדר גיזת הזהב, עיטורי מסדר קרלוס השלישי והצלבים השונים. משיכות המכחול חופשיות במיוחד בפרטים הדקורטיביים, והאור נשבר על המתכות והבדים ויוצר זוהר חמים. לצד הפאר, ניכרת הקפדה על תיאור פנים לא אידיאליזציוני, המדגיש קמטים, הבעות קפואות ומבטים מרוחקים

הקשר היסטורי ומשמעות

הציור נוצר בתקופה רגישה, זמן לא רב לאחר המהפכה הצרפתית, ובטרם הפלישה הנפוליאונית לספרד. למרות המראה הבטוח והמפואר של המשפחה, ההיסטוריה העתידית חשפה את שבריריות שלטונם. כיום היצירה מוצגת בפראדו כחלק מאוסף המלוכה לשעבר, ונחשבת לאחת הפסגות של דיוקן החצר האירופי, המשלבת ייצוג כוח עם מבט חודר על טבע האדם.

ביצירה נרקמת מערכת יחסים מורכבת בין הדמויות באמצעות קומפוזיציה, מבטים ומיקום בחלל, המשקפים היררכיה שושלתית לצד ריחוק רגשי. במרכז ניצבים המלכה מריה לואיסה והמלך קרלוס הרביעי, מוקפים בילדיהם ובקרובי משפחתם, כאשר הסידור מדגיש רצף שלטוני ודורי ולא אינטימיות משפחתית. המלכה מוארת במלואה ואוחזת בילדיה הצעירים, ומוצגת כציר המאחד של המשפחה וכדמות דומיננטית, בעוד המלך משמש חוליה מקשרת בין קבוצות ולא מוקד רגשי. יורש העצר פרננדו מוצב משמאל בתנוחה המזכירה את אביו, מה שמבליט את שאלת הירושה, אך מבטיו והצללים סביבו יוצרים תחושה של מתח מרומז. יתר הדמויות ערוכות בקבוצות קטנות, לעיתים מופנות זו מזו, כאשר רוב המבטים מופנים החוצה אל הצופה ולא זה אל זה, דבר המחזק תחושת פורמליות וריחוק. נוכחותו של גויה עצמו ברקע, שקוע בצללים ומביט אל מחוץ לסצנה, מדגישה את מעמדו כמתבונן וכיוצר השולט במבנה היחסים מבלי להשתתף בהם, ובכך הופכת התמונה כולה להצגה חזותית של משפחה מלכותית כקולקטיב היררכי ולא כיחידה רגשית מגובשת.

ראובן רובין - דיוקן משפחתי

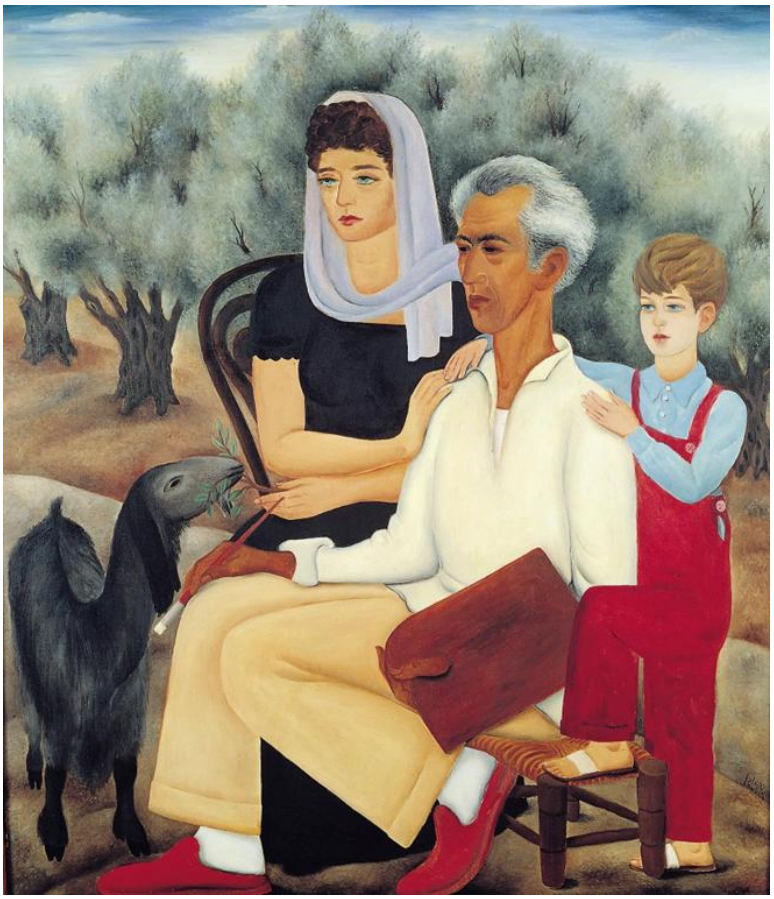
מידע

ראובן רובין (1893–1974) היה צייר ישראלי יליד רומניה, שנחשב לאחד האמנים המרכזיים של האמנות הישראלית בראשיתה. ביצירותיו הרבה לתאר את נופי הארץ, את תושביה ואת חיי המשפחה. סגנונו מאופיין בצבעוניות, בפשטות ובדמויות בעלות מראה ייחודי.
ביצירות המשפחה שנבחן אפשר להתבונן לא רק בדמויות, אלא גם במה שהן מספרות על משפחה, קשר וזמן.

הסבר על היצירות

ראובן רובין צייר את עצמו בחיק משפחתו לראשונה כשהיה בן 34, ובפעם השנייה כשהיה בן 56.
שני הדיוקנאות מזכירים צילום משפחתי בסטודיו: האמן ובני משפחתו יושבים בפתח כרם זיתים, שמשמש רקע לסצנה הביתית.
בציור המוקדם נראית אמו של האמן מוקפת בילדיה. בני המשפחה לבושים בבגדים חגיגיים – שמלות וחליפות עם עניבות – והאם, בשמלה שחורה אלגנטית, אוחזת בענף ומאכילה עז. הצייר, עם צבעים ומכחול בידו, מציג את עצמו כמקומי: יושב על שרפרף קש, בחולצת חלוצים בסגנון רוסי, ונעלי בית אדומות.
בציור המאוחר, 22 שנה לאחר מכן, האמן עם שיער שיבה ובפניו קמטים, אך הוא עדיין יושב על אותו שרפרף, נועל את אותן נעלי בית ומחזיק את אותם כלי ציור. משני צדדיו – אשתו אסתר, שגם היא מאכילה עז כמו אמו בציור המוקדם, ובנם הקטן דוד.
הדיאלוג בין הציורים מספר סיפור מתמשך: הציור המוקדם מואר באור קר, והציור השני – באור חמים. השמירה על הפורמט ועל הייצוגים הכמעט זהים מדגישה את חלוף הזמן, את התבגרותו של האמן, ואת כניסתו של דור ההמשך אל התמונה.
לפעמים משתמשים בדיוקן משפחתי כדי להדגיש את ההבדלים בינינו - כאן ראובן רובין, שעלה לפני שאר בני המשפחה שלו לארץ, לבוש בבגדים בהירים ואווריריים שמתאימים לחום הישראלי, יושב על שרפרף קש נמוך כמנהג המקומיים, לעומת בני משפחתו שעדיין נושאים גינונים זרים, במיוחד אמא שלו שלובשת בגד שחור כבד ואירופאי ויושבת על כיסא מעוטר אופייני לאירופה. העז הארץ ישראלית מחברת את הקבוצה המשפחתית והכל מצויר על רקע חורש עצי זית מקומיים.

מערך שיעור: ראובן רובין: משפחה לאורך זמן

משך זמן: 45 דקות

מוקד השיעור - תמונות של משפחה בהפרש זמן

מגלים

מה הזמן משנה במשפחה – ומה נשאר?

עושים

מציגים את שתי היצירות זו לצד זו.

התלמידים עובדים בזוגות וכותבים בטבלה

מיומנות: השוואה → הסקת מסקנות

התלמידים ישוו בין היצירות וינסו להסיק מה הן מספרות על משפחה ועל שינוי לאורך זמן.

כל זוג בוחר שינוי אחד ומנסה להסביר:

"אנחנו חושבים ש___ השתנה, כי אנחנו רואים".___

💬חושבים יחד

- האם משפחה נשארת אותה משפחה גם כשהאנשים משתנים ?
- מה לדעתכם הזמן יכול לשנות ?
- האם יש דברים במשפחה שלא רואים בתמונה ?

מה בודקים?	מה נשאר?	מה השתנה ?
האנשים		
הגיל		
התנוחה		
הקשר בין הדמויות		
הבית /הסביבה		
האווירה		
מה המשפחה משדרת		

פיגומים

מאגר מילים:

דומה | שונה | השתנה | נשאר | קרוב | רחוק | יחד | קשר | גיל | זמן | מקום | אווירה

משפטי התחלה:

- "בשתי היצירות"...
- "ביצירה הראשונה..., ואילו בשנייה"...
- "ההבדל הוא"...
- "מה שנשאר דומה הוא"...
- "מכאן אפשר להבין ש"...

בחרו דבר אחד בלבד והשוו אותו:

מי האנשים? / איפה הם? / איך הם עומדים? / איך הם נראים?

סיכום

כל תלמיד משלים:

"הזמן יכול לשנות במשפחה _____, אבל _____ יכול להישאר".

חיבור להמשך

גם בספרות ובתנ"ך פגשנו משפחות שעוברות שינוי.

מה דומה בין המשפחות שפגשנו ביצירות לבין המשפחות שפגשנו בסיפורים?

המיומנויות הנרכשות

במהלך ההתבוננות בשתי יצירותיו של ראובן רובין התלמידים מתרגלים:

- התבוננות ותיאור חזותי –זיהוי פרטים ביצירה ותיאורם במילים.
- השוואה –זיהוי דמיון ושוני בין שני הדיוקנאות.
- הסקת מסקנות –הסקת משמעות מתוך פרטים חזותיים: מיקום הדמויות, הבעות, תנוחות, צבעים והרקע.
- פרשנות אישית –ניסוח רעיון או עמדה לגבי המשפחה המוצגת ביצירה, תוך הסתמכות על עדויות מהיצירה.
- שיח והקשבה –הצגת פרשנות והקשבה לפרשנויות שונות של חברי הקבוצה.

באמצעות שתי יצירות של רובין התלמידים לומדים להתבונן ביצירה, להשוות בין ייצוגים של משפחה, להסיק מסקנות מתוך פרטים חזותיים ולגבש פרשנות אישית

ראובן רובין – משפחה בשתי נקודות זמן

מערך שיעור – התבוננות בשני ציורי משפחת ראובן -בדגש מושגים

משך זמן: 45 דקות

מטרת הפעילות:

להתבונן בשני ציורי משפחה של ראובן רובין, להשתמש בכלים בסיסיים להתבוננות ביצירת אמנות, ולזהות מה השתנה ומה נשאר דומה באופן שבו המשפחה מוצגת.

התבוננות ראשונה – מה אני רואה?

הציגו את שני הציורים ללא הסבר מקדים.

שאלו:

- מה אתם רואים?
- מה הדבר הראשון שתופס את העין?
- מה דומה בין שני הציורים ומה שונה?

התבוננות בעזרת ארבעה כלים

הציגו שוב לתלמידים את המושגים :קומפוזיציה, אור וצל, צבע, הבעות פנים.

התלמידים בוחרים 2–3 מושגים ומתבוננים באמצעותם בשני הציורים.

שאלות:

- קומפוזיציה : איפה הדמויות ממוקמות? מי קרוב למי?
- אור וצל : מה מודגש באמצעות האור? האם נוצרת אווירה מסוימת?
- צבע : אילו צבעים בולטים? איזו תחושה הם יוצרים?
- הבעות פנים :מה אפשר להבין מהבעות הדמויות?

שאלת השוואה: מה השתנה? מה נשאר אותו דבר?

כיצד המשפחה מוצגת בציורים? כמשפחה, לא רק כדמויות

חיבור לנושא המשפחה

שאלה

מה שני הציורים מספרים לנו על משפחה, גם אם הם צוירו בתקופות שונות?

פיגום לתשובה:

"בשני הציורים המשפחה מוצגת כ..., אבל בציור השני אנחנו רואים ש... . הדבר גורם לי לחשוב ש"...

סיכום

האם בעקבות שני הציורים השתנתה או התרחבה המחשבה שלנו על מה שהופך אנשים למשפחה?

מירב הימן, "טרמפולינה"

מערך שיעור – הצעה לפתיחה

המטרה היא: פחות "לנתח יצירת אמנות", ויותר ללמד את התלמידים להתבונן ולשאול מה מסתתר מאחורי רגע אחד.

מגלים

מה אפשר לדעת על משפחה או על קבוצה מתוך רגע אחד שמצלמים?

עושים

מציגים את הצילום בלי לתת את שם היצירה.

כל תלמיד משלים:

אני רואה...

אני שם לב ל...

אני חושב ש...

אני תוהה...

אחר כך משתפים ומשווים בין הפרשנויות.

המורה שואל:

"מה בתמונה גרם לכם לחשוב כך"?

לאחר מכן אפשר לתת את שם היצירה ואת הפרטים על האמנית.

חושבים יחד

- איזה קשר נראה שיש בין האנשים ?
- מה בתמונה יוצר תחושה של יחד ?
- האם אנחנו יכולים לדעת מה קרה לפני הרגע הזה ומה יקרה אחריו ?
- האם רגע אחד יכול לספר סיפור שלם על משפחה ?

בסיפור אנחנו מקבלים הרבה פרטים על הדמויות. בצילום אנחנו מקבלים רגע אחד. מה היתרון ומה הקושי בכל דרך?

מסכמים

"כשרואים רגע אחד מתוך חיי משפחה, אפשר להבין _____, אבל עדיין אי אפשר לדעת"._____

מיומנות :נקודת מבט + הסקת מסקנות.

טרמפולינה – מירב הימן

מירב הימן (נולדה ב- 1972) היא אמנית ישראלית רב תחומית העוסקת בצילום, מיצג ווידאו. ביצירותיה היא מרבה לעסוק בקשרים בין אנשים, במצבים חברתיים ובשאלות הנוגעות ליחסים בין הפרט לקבוצה. היא יוצרת לעיתים סצנות מבוימות, שבהן הדמויות, המרחב והפעולה יחד יוצרים סיפור שהצופה מוזמן לפרש.

בהקשר שלנו :נתבונן ב"טרמפולינה" וננסה להבין מה אפשר ללמוד על קשר, שייכות ומשפחה מתוך רגע אחד מצולם.

שם היצירה:

"טרמפולינה", מירב הימן - צילום, 120 160xס"מ, שנת 2010

"טרמפולינה" / מירב הימן

מערך שיעור בדגש מיומנויות + "פיגומים"

משך :כ־45 דקות

מה אנחנו רוצים שהתלמיד ילמד?

התלמיד יתבונן ביצירה וינסה להבין מה היא מספרת על קשר, יחד ושייכות גם בלי שהדמויות אומרות דבר. התלמיד יבין שיצירת אמנות יכולה להציג רגע אחד ,ומתוך הרגע הזה אנחנו יכולים להציע פרשנות – אבל לא לדעת בוודאות את כל הסיפור.

איזו מיומנות אנחנו מתרגלים?

מיומנויות מרכזיות:

הסקת מסקנות נקודת מבט

מה התלמיד עושה?

מתבונן בפרטים ביצירה → מציע פירוש → מסביר על מה הוא מסתמך.

מה התלמידים עושים?

הזמנה לפעילות – "אני רואה"...

מציגים את היצירה בלי לומר את שמה ובלי לספר עליה דבר.

כל תלמיד משלים:

אני רואה_____ ...

אני שם/ה לב ל_____ ...

אני חושב/ת ש_____ ...

אני תוהה_____ ...

אפשר להתחיל במילים פשוטות מתוך מאגר המילים:

אנשים | יחד | לבד | קרובים | רחוקים | תנועה | קשר | שמחה | מתח | עזרה

חקירה – "מה גורם לי לחשוב כך"?

התלמידים עובדים בזוגות ובוחרים פרט אחד ביצירה.

הם משלימים:

"אני חושב/ת ש_____, כי אני רואה בתמונה"._____

המורה מחזיר שוב ושוב את התלמידים אל היצירה:

"מה ראית שגרם לך לחשוב כך"?

עבודה משותפת – "אולי אפשר לראות אחרת"?

כל זוג משתף פרשנות אחת.

המורה מזמין פרשנויות שונות:

- האם כולם ראו את אותו דבר?
- האם אפשר להבין את הרגע הזה בדרכים שונות?
- איך אדם אחר בתמונה יכול לראות את המצב?

שאלות לבחירה – לא חייבים את כולן:

- איזה קשר נראה שיש בין האנשים?
- מה בתמונה גורם לנו לחשוב שהם קשורים זה לזה?
- האם אנחנו יודעים מה קרה לפני הרגע הזה?
- האם אנחנו יודעים מה יקרה אחריו?
- האם רגע אחד יכול לספר לנו סיפור שלם על משפחה?

שאלת חיבור:

בסיפור או בתנ״ך אנחנו מקבלים מילים שמספרות לנו על הדמויות.

מה אנחנו מקבלים בתמונה? ומה חסר לנו?

הצעה לפיגום

מאגר מילים:

קשר | קרבה | ריחוק | יחד | לבד | שייכות | עזרה | שמחה | קושי | תנועה | רגש | משפחה

משפטי התחלה: אפשר לתת בחירה

- **"אני רואה"...**
- **"אני חושב/ת ש"...**
- **"אני חושב/ת כך כי"...**
- **"אפשר לראות את זה ב"...**
- **"אולי"...**
- **"מנקודת המבט של..., יכול להיות ש"...**

האנשים בתמונה נראים:

☐**קרובים**

☐**רחוקים**

☐**שמחים**

☐**מתוחים**

☐עוזרים זה לזה

☐כל אחד לעצמו

שאלה

"מה בתמונה גרם לך לבחור"?

סיכום

כל תלמיד משלים משפט אחד:

"מהרגע הזה בתמונה אני יכול/ה להבין ש"...

"אבל אני עדיין לא יכול/ה לדעת"...

לדוגמה:

אפשר להבין שיש קשר בין האנשים, אבל אי אפשר לדעת בדיוק מה קרה ביניהם.

שימוש במושגים - נוסיף מושג אחד: זווית צילום / נקודת מבט.

המושגים המתאימים לצילום "טרמפולינה"

- **קומפוזיציה –איך הדמויות והמרחב מסודרים בתוך התמונה.**
  מי נמצא במרכז? מי קרוב ומי רחוק ?
- **צבע –אילו צבעים בולטים ומה הם תורמים לאווירה ולתחושה.**
  האם הצבעים יוצרים תחושה של שמחה, מתח, שקט או משהו אחר ?
- **הבעות פנים ושפת גוף –בצילום אפשר להתייחס לא רק לפנים אלא גם לתנוחת הגוף.**
  מה אפשר להבין מהתנוחה של הדמויות ומהמרחק ביניהן ?
- **זווית צילום / נקודת מבט –המקום שממנו הצלם בחר לצלם.**
  מאיפה אנחנו "מסתכלים" על הדמויות? כיצד נקודת המבט משפיעה על מה שאנחנו מרגישים או מבינים ?

ובהקשר של "משפחה"

דווקא שפת הגוף, המרחק בין הדמויות ונקודת המבט יכולים להיות משמעותיים מאוד: מה הצילום גורם לנו לחשוב על הקשר בין הדמויות? כיצד האופן שבו הן ממוקמות ומוצגות בתמונה משפיע על ההבנה שלנו לגבי המשפחה?

פעילות סיכום ליחידת לימוד: דיוקן משפחתי

נוצר רצף אמנותי מאוד ברור

גויה → איך מציגים משפחה?
⬇
ראובן רובין → איך משפחה משתנה לאורך זמן?
⬇
מירב הימן → מה אפשר להבין על משפחה מתוך רגע אחד?

מה למדנו על משפחה דרך האמנות שלא למדנו דרך הסיפורים?

נסכם את הלמידה באמצעות התבוננות בשלוש היצירות.

שאלות פתיחה

- מה משותף לשלוש היצירות?
- מה שונה ביניהן?
- איזו יצירה תפסה את תשומת ליבכם במיוחד? מדוע?
- איזו תחושה או אווירה עולה מכל אחת מהיצירות?

השוואה באמצעות המושגים שלמדנו

שאלת השוואה	מושג
כיצד הדמויות מסודרות בכל יצירה? מי במרכז? מי קרוב למי?	קומפוזיציה
אילו צבעים בולטים בכל יצירה? איזו אווירה הם יוצרים?	צבע
מה מודגש באמצעות האור או הצל? האם הדבר משפיע על התחושה ביצירה?	אור וצל
מה אפשר להבין על הדמויות ועל הקשרים ביניהן?	הבעות פנים ושפת גוף
היכן הצופה נמצא ביחס לדמויות? כיצד הדבר משפיע על ההתבוננות?	נקודת מבט

שאלת סיכום

מה למדנו משלוש היצירות על הדרכים השונות שבהן אפשר להציג משפחה ביצירת אמנות?

פיגום לתשובה:

"ביצירה אחת..., ביצירה השנייה..., וביצירה השלישית... . השימוש ב_____ שונה ביניהן וגורם לנו לראות את המשפחה כ"._____

שילוב טכנולוגיה באמנות

השימוש בטכנולוגיה בלימודי האמנות מאפשר לתלמידים להתבונן ביצירות , לחקור פרטים ,להשוות בין יצירות ולבטא את פרשנותם ורעיונותיהם בדרכים חזותיות מגוונות .הטכנולוגיה היא כלי להעמקת ההתבוננות והיצירה ,ולא תחליף למפגש עם היצירה עצמה.

הצעות לפעילויות בשילוב טכנולוגיה באמנות

חוקרים יצירת אמנות באמצעות תמונה דיגיטלית

מתאים לדיוקן משפחת קרלוס הרביעי ולדיוקנאות המשפחה של ראובן רובין

מטרה :לפתח התבוננות חזותית ולזהות כיצד האמן מציג את בני המשפחה.

הנחיה לתלמידים:

- התבוננו ביצירה המוקרנת או בתמונה דיגיטלית שלה.
- בחרו שלושה פרטים שתפסו את תשומת ליבכם ,כגון הבעות פנים ,לבוש ,צבעים , מיקום הדמויות או המרחק ביניהן.
- סמנו את הפרטים בתמונה דיגיטלית ,או הציגו אותם בשקופית.
- כתבו מה אפשר ללמוד מהפרטים שבחרתם על היחסים בין הדמויות או על האופן שבו המשפחה מוצגת.

לסיכום :כיצד הבחירות של האמן משפיעות על האופן שבו אנו תופסים את המשפחה?

משווים בין דיוקנאות משפחתיים

מתאים: לגויה ולראובן רובין

מטרה : לזהות דמיון ושוני באופן שבו אמנים מציגים משפחה.

הנחיה לתלמידים:

- הציבו זו לצד זו תמונה של משפחת קרלוס הרביעי ותמונה של משפחה שצייר ראובן רובין.
- הכינו שקופית או טבלה דיגיטלית להשוואה.
- התייחסו לצבעים ,לסידור הדמויות ,להבעות הפנים ולאווירה.
- הוסיפו מסקנה :מה שונה באופן שבו שתי היצירות מציגות את המשפחה?

לסיכום :כיצד סגנון האמן והבחירות החזותיות שלו משפיעים על המסר של היצירה?

מספרים סיפור בתמונות

מתאים ל"טרמפולינה" של מירב היימן

מטרה : לפרש יצירה חזותית ולבנות סיפור על בסיס פרטים שנראים בה.

הנחיה לתלמידים:

- התבוננו ביצירה ונסו להבין מה מתרחש בה.
- בחרו שלושה פרטים חזותיים משמעותיים.
- צרו רצף של שלוש שקופיות :מה לדעתכם התרחש לפני הרגע המתואר ,מה מתרחש בו ומה עשוי להתרחש אחריו.
- הוסיפו לכל שקופית משפט קצר המסביר את הבחירה שלכם.

שילוב טכנולוגיה :אפשר לעבוד במצגת דיגיטלית ,לשלב את תמונת היצירה ולהוסיף טקסטים קצרים.

לסיכום :כיצד התבוננות ביצירה מאפשרת לנו להציע פרשנויות שונות?

פעילות מסכמת בשילוב טכנולוגיה

יוצרים דיוקן משפחתי דיגיטלי

מטרה : ליישם את אמצעי הביטוי החזותיים שנלמדו ולגבש תפיסה אישית של המושג משפחה.

הנחיה לתלמידים:

- בחרו דרך להציג משפחה :באמצעות צילום ,איור דיגיטלי ,צורות ,צבעים או שילוב תמונות.
- החליטו כיצד למקם את הדמויות ומה תרצו להדגיש באמצעות הצבעים ,ההבעות והמרחקים ביניהן.
- הוסיפו כותרת ומשפט המסביר מה רציתם לבטא ביצירה.

אפשר ליצור משפחה דמיונית או להציג משפחה באופן סמלי ,בלי להשתמש בתמונות אישיות.

לסיכום : כיצד הבחירות החזותיות שלנו מבטאות את תפיסת המשפחה שלנו?

חשוב להדגיש כי הטכנולוגיה היא כלי להתבוננות ,לפרשנות ולהבעה אמנותית .הערכת הפעילות תתמקד ביכולת התלמידים להתייחס לפרטים חזותיים ,להסביר את בחירותיהם ולבטא רעיון —ולא ברמת המיומנות הטכנית או באיכות העיצוב הדיגיטלי.

יוסף ואחיו – נפגשים במצרים

ציוד עזר: מצגת מלווה - יוסף ואחיו במצרים

גשר בין אמנות לתנ"ך

מה קרה ליוסף לאחר מכירתו לישמעאלים שלקחו אותו למצרים ?

סיפור יוסף ואחיו בנוי משני חלקים שביניהם מפרידה תקופת זמן בת למעלה מעשרים שנה.

את החלק הראשון למדתם במקצוע תנ"ך , את החלק השני נלמד באמצעות מקצוע האמנות שלצידו הסיפור התנכי.

מה קרה ליוסף ממכירתו ועד המפגש עם אחיו ?

ציר הזמן: ממכירת יוסף ועד למלכותו

(יוסף בן 17): החלומות והקנאה :יוסף מספר לאחיו את חלומות האלומות והכוכבים. האחים משליכים אותו לבור בעמק דותן ומוכרים אותו לשיירת ישמעאלים/מדינים בעשרים כסף. יוסף מורד למצרים ונמכר לפוטיפר .

(יוסף בן 18): המאסר בבית הסוהר :בעקבות עלילת אשת פוטיפר, יוסף מושלך לבית האסורים המלכותי. הוא שוהה שם במשך 12 שנים

(יוסף בן 28): חלום שרי פרעה :שר המשקים ושר האופים נאסרים ומצטרפים לבור. יוסף פותר את חלומותיהם בדיוק מוחלט.

(יוסף בן 30): חלומות פרעה והעלייה לגדולה : פרעה חולם על הפרות והשיבולים. יוסף פותר את החלומות ומנבא 7 שנות שובע ו-7 שנות רעב. פרעה מכתיר את יוסף כמשנה למלך מצרים

יוסף בן 30 עד 37): שנות השובע :יוסף מנהל את כלכלת מצרים ואוגר תבואה בכמויות אדירות לקראת הרעב המתקרב.

(יוסף בן 39): המפגש והאיחוד (שנתיים בתוך הרעב) :הרעב מכה בארץ כנען. אחי יוסף יורדים למצרים לשבור בר. לאחר סדרת מבחנים שעושה להם יוסף, הוא מתוודע אליהם במילים "אני יוסף אחיכם". יעקב אבינו ובני ביתו יורדים למצרים ומתאחדים עם יוסף לאחר 22 שנות פרידה.

המפגש הראשון –יוסף אינו מתגלה לאחיו

כאשר הרעב מכה בארץ כנען ,יורדים אחי יוסף למצרים לקנות מזון .יוסף ,הממונה על אספקת המזון במצרים ,מזהה את אחיו ,אך הם אינם מזהים אותו .הוא מדבר אליהם בקשיחות ,מאשים אותם שהם מרגלים ודורש מהם להביא את בנימין ,אחיהם הצעיר ,כדי להוכיח את דבריהם .הוא כולא אותם למשך שלושה ימים ,ובהמשך משאיר את שמעון במצרים ושולח את האחרים חזרה לארץ כנען עם מזון ,תוך דרישה שישובו עם בנימין .יוסף

גם מצווה להשיב את כספם לשקיהם .האחים חוששים ומבינים שהצרות שהתרחשו להם קשורות למעשה שעשו ליוסף בעבר.

פסוקים מרכזיים:

- בראשית מ״ב ,ז׳„ :וַיַּרְא יוֹסֵף אֶת אֶחָיו וַיַּכִּרֵם וַיִּתְנַכֵּר אֲלֵיהֶם.״
- בראשית מ״ב ,ט׳„ :וַיִּזְכֹּר יוֹסֵף אֵת הַחֲלֹמוֹת אֲשֶׁר חָלַם לָהֶם.״
- בראשית מ״ב ,י״ז„ :וַיֶּאֱסֹף אֹתָם אֶל מִשְׁמָר שְׁלֹשֶׁת יָמִים.״
- בראשית מ״ב ,כ״א„ :אֲבָל אֲשֵׁמִים אֲנַחְנוּ עַל אָחִינוּ.״

המפגש השני –יוסף מתגלה לאחיו

האחים חוזרים למצרים עם בנימין ,ויוסף מזמין אותם לסעוד בביתו .בהמשך הוא מעמיד אותם במבחן נוסף :גביע הכסף שלו נמצא באמתחת בנימין ,והאחים נדרשים לשוב לביתו . יהודה ניגש אל יוסף ומציע להישאר עבד במקומו של בנימין ,כדי שלא לגרום צער נוסף לאביהם ,יעקב .דבריו של יהודה מרגשים את יוסף ,והוא אינו מצליח עוד להתאפק .הוא מבקש להישאר לבדו עם אחיו ,בוכה ומגלה להם את זהותו . .**"אני יוסף, אחיכם" העוד אבי חי?** האחים נבהלים ,אך יוסף מרגיע אותם ומסביר כי למרות מה שעשו לו ,האירועים אפשרו לו להציל את משפחתו ואת תושבי מצרים מהרעב .הוא סולח להם ומבקש שיביאו את יעקב אביהם למצרים ,כדי שהמשפחה תוכל להתאחד מחדש. יעקב יורד בכבוד רב מצרימה. משהגיע למצרים עם כל אחיו, הקצה להם מקום מיוחד – ארץ גושן, שם הם התגוררו בשלום ובשלווה. לאחר פטירת אביו יעקב, נפטר גם יוסף, לאחר 80 שנות מלכות במצרים. לפני מותו השביע יוסף את אחיו להעלות את עצמותיו לארץ ישראל, כאשר יעלו גם הם. קבר יוסף על פי המסורת היהודית ומסורות נוספות,. ממוקם בבלאטה אל-בלד, בפאתיה הדרום-מזרחיים של העיר שכם,

פסוקים מרכזיים: בראשית מ״ה ,א׳„ :וְלֹא יָכֹל יוֹסֵף לְהִתְאַפֵּק [...]וַיִּתֵּן אֶת קֹלוֹ בַּבְּכִי.״

בראשית מ״ה ,ג׳„ :אֲנִי יוֹסֵף הַעוֹד אָבִי חָי.״

בראשית מ״ה ,ד׳„ :אֲנִי יוֹסֵף אֲחִיכֶם אֲשֶׁר מְכַרְתֶּם אֹתִי מִצְרָיְמָה.״

בראשית מ״ה ,ה׳„ :וְעַתָּה אַל תֵּעָצְבוּ וְאַל יִחַר בְּעֵינֵיכֶם [...]כִּי לְמִחְיָה שְׁלָחַנִי אֱלֹהִים לִפְנֵיכֶם.״

נקודת חיבור ללימודי האמנות

שני המפגשים מציגים מצבים רגשיים שונים :במפגש הראשון בולטים החשד, המתח וההסתרה. במפגש השני מתגלים ההתרגשות ,הכאב ,החרטה וההקלה .ביצירות אמנות אפשר לבחון כיצד האמן מבטא רגשות אלה באמצעות הבעות פנים ,תנוחות גוף ,מרחקים בין הדמויות ,קומפוזיציה וצבע.

היעזרו במצגת המלווה את סיפור יוסף ואחיו

סרטוני יוטיוב

כיוון שאתם המורים מלמדים כרגע אמנות, הסיכום וסרטוני היוטיוב יסייעו בהצגת הסיפור המקראי בצורה מהירה וויזואלית.

הסרטונים מספרים את שאירע מרגע ירידת האחים של יוסף למצרים בעקבות

הרעב הגדול, עד הרגע בו יוסף מתוודע לאחיו

היכרות עם הסיפור המקראי בשפה יומיומית (שימוש גם בפסוקים מהתורה)

חלק ראשון – המפגש בין יוסף לאחיו

12האחים - בין משפחה ללחם - חלק א' 7 דקות

יוסף מתוודע אל אחיו

"אֲנִי יוֹסֵף – "!הרגע המטלטל: מפגש הסליחה והאיחוד של יוסף ואחיו // בראשית מ"ה

"אֲנִי יוֹסֵף!" – הרגע המטלטל: מפגש הסליחה והאיחוד של יוסף ואחיו // בראשית מ"ה

6 דקות

12האחים - בין משפחה ללחם - חלק ב המשך סיפור המפגש – 10 דקות

ציור 1

פרנץ אנטון מאולברטש, צייר אוסטרי, 1724-1796

מערך שיעור

שלב 1 – לפני שמספרים את הסיפור

"מה קרה כאן"?

מציגים את הציור בלי שם ובלי הסבר.

מבקשים מהתלמידים להתבונן ושואלים

מה אתם רואים?

רושמים על הלוח רק דברים שאפשר לראות.

למשל:

- אנשים רבים
- אדם אחד לבוש באופן שונה
- אדם כורע
- ידיים מושטות
- אנשים מסתכלים לכיוון אחד
- יש אזור מואר ואזור חשוך

שואלים

מה לדעתכם קרה כאן רגע לפני הציור?

התלמידים מציעה השערות.

לבקש מהם לומר על מה הם מבססים את ההשערה.

שלב 2 –מספרים את הסיפור

מתן ההקשר התנכי

יוסף נמכר על ידי אחיו והגיע למצרים. במשך השנים הוא נעשה אדם בעל מעמד חשוב. כאשר מגיע רעב לארץ, אחיו מגיעים למצרים כדי לקנות מזון. הם אינם מזהים את יוסף, אבל יוסף מזהה אותם.

המפגש עם האחים – לפני הזיהוי

לפני הזיהוי :יוסף מזהה את אחיו ,אך הם אינם מזהים אותו .הוא מדבר אליהם בקשיחות , מאשים אותם בריגול ודורש מהם להביא את בנימין למצרים כדי להוכיח את דבריהם .הוא בוחן את תגובתם ואת יחסם לאחיהם הצעיר ,ומעמיד אותם במצבים המזכירים את מה שעשו לו בעבר.

עכשיו, כאשר אתם מכירים את הסיפור – התבוננו שוב על הציור.

שימוש במושג 1 : הבעת רגש

"איך הצייר גורם לנו להבין מה הדמויות מרגישות"?

בזוגות:

בחרו שתי דמויות. ובדקו

פנים | מבט | תנוחת גוף | ידיים

השלימו

הדמות נראית לנו._____

אנחנו חושבים כך משום ש._____

לפניכם "מילון רגשות:"

הפתעה | פחד | שמחה | התרגשות | צער | בלבול | הקלה | געגוע | אחר

שלב 4 – "איזה רגע בדיוק צייר האמן"?

א. האחים עדיין לא יודעים שיוסף הוא יוסף

ב. יוסף מגלה להם מי הוא

ג. האחים מבינים שזה יוסף

מה בציור גורם לכם לחשוב כך?

אמן לא מצייר את כל הסיפור – הוא **בוחר רגע אחד**.

שלב 5 – מושג 2: אור וצל

מה האור גורם לנו לראות קודם?

על מי נופל האור?

איפה אנחנו רואים אזורים כהים?

למה לדעתכם הצייר לא האיר את כל הציור באותה מידה?

פעילות "זרקור:"

כל זוג מצביע על המקום שאליו העין שלו נמשכת ראשונה.

מה יש שם?

מי נמצא שם?

האם זה קשור לרגע החשוב בסיפור?

האור מפנה את העין → העין מגיעה לדמות/לפעולה → אנחנו מבינים מה חשוב בסיפור.

שלב 6 – ומה זה אומר על משפחה?

יוסף ואחיו הם משפחה. אבל האם הם מתנהגים כמו משפחה?

- הם חולקים קשר דם .
- הייתה ביניהם פגיעה קשה .
- הם נפרדו לשנים .
- הם נפגשים מחדש .
- הם צריכים להתמודד עם מה שקרה בעבר .

ואז השאלה:

מה לדעתכם הופך את הרגע הזה שוב לרגע משפחתי?

אפשר להציע:
הכרה | זיכרון | סליחה | אחריות | געגוע | קשר דם | בחירה בקשר

מערך שיעור – "יוסף מתוודע אל אחיו" - תחריט /דורה

- תיאור האירוע :הציור מבוסס על ספר בראשית, פרק מ"ה, הרגע שבו יוסף המשנה למלך מצרים אינו יכול עוד להתאפק, בוכה בקול, וחושף את זהותו האמיתית לפני אחיו המופתעים.
- שנת יצירה :נוצר סביב שנת 1880 כחלק מסדרת תחקירי ועבודות התנ"ך המפורסמות של דורה ("גלריית התנ"ך").
- טכניקה :תחריט מעץ (חיתוך עץ).

מערך שיעור זה מבוסס על גישת חינוך מבוססת מוזיאון VTS - Visual Thinking Strategies הגישה הזו טובה משום שהיא אינה דורשת ידע מוקדם ,היא על בסיס מה שרואים בעיניים בלבד.

מערך שיעור: "בלשים של אמנות" – פענוח רגשות ושפת גוף

- **משך השיעור: 45 דקות.**
- **היצירה במרכז השיעור :התחריט "יוסף מתוודע אל אחיו" מאת גוסטב דורה (יוצג ללא ציון השם, הֶקשר מקראי או דמויות)**
- **מטרות השיעור:**

1. פיתוח מיומנויות התבוננות, קריאת שפת גוף וזיהוי רגשות (אמפתיה).
2. יצירת מרחב בטוח לביטוי אישי שבו "אין תשובה לא נכונה."
3. הבנה שביצירת אמנות יש סיפור שלם שניתן לגלות לבד.

מהלך השיעור

פתיחה והכנה: חוקי הבלש

הצגת התמונה (מצגת מלווה) הבקשה היא רק להתבונן

הגדרת חוקי המשחק: "היום אנחנו בלשים. התמונה היא זירת אירוע. אין תשובה נכונה או לא נכונה. כל מה שאתם אומרים הוא נכון, בתנאי שיש לו רמז בתוך התמונה".

התבוננות מונחית: מה קורה שם?

דיון פתוח תוך שימוש ב-3 שאלות קבועות בלבד לפי שיטת (VTS ללא שיפוטיות ("נכון/לא נכון"): **שאלה 1" :*מה קורה בתמונה הזו לדעתכם"?***

- **שאלה 2 (בכל פעם שתלמיד נותן פרשנות רגשית)" :*מה אתה רואה בתמונה שגורם לך לומר את זה"?***

דוגמה: אם תלמיד אומר "האיש בצד מפחד", המורה ישאל: "איזה רמז בגוף שלו מראה לנו שהוא מפחד"? **שאלה 3 (כדי להניע את הדיון)" :*מה עוד אנחנו יכולים למצוא כאן"?***

ציור 2 - הציור המפורסם של גוסטב דורה המתאר את יוסף ואחיו הוא "יוסף מתוודע אל אחיו "ידוע גם כ "יוסף מגלה את זהותו לאחיו

תיאור האירוע :הציור מבוסס על ספר בראשית, פרק מ"ה, הרגע שבו יוסף המשנה למלך מצרים אינו יכול עוד להתאפק, בוכה בקול, וחושף את זהותו האמיתית לפני אחיו המופתעים.

שנת יצירה :נוצר סביב שנת 1880 כחלק מסדרת תחקירי ועבודות התנ"ך המפורסמות של דורה ("גלריית התנ"ך") טכניקה :תחריט מעץ (חיתוך עץ).

פעילות יצירתית חווייתית: "לתת להם קול" (ניתן לעשות את הפעילות בזוגות)

בועות דיבור (קומיקס):

המורה מחלק דפים עם הדפס של הציור. התלמידים צריכים לבחור 2–3 דמויות בציור, לצייר מעליהן "בועת דיבור" או "בועת מחשבה" ולכתוב: מה הדמות הזו אומרת או חושבת ברגע זה?

שיתוף במליאה

שאלה לדיון

"האם הייתם פעם במצב שבו מישהו שהפתיע אתכם, או מצב שבו הייתם צריכים להחליט אם לנקום במישהו או לסלוח לו"?

מוקד הכוח (הדמות המרכזית - יוסף)

- מה רואים ?דמות אחת עומדת זקופה במרכז, גבוהה מכולם, לבושה בבגדים מצרים מפוארים (עם עיטור על הראש). יד אחת שלו מורמת באוויר, והיד השנייה אוחזת בבגד שלו או מושטת קדימה.
- *"תסתכלו על האיש שעומד במרכז. מה הלבוש שלו משדר לכם? מה התנועה של היד שלו אומרת*) "?האם הוא מאיים? האם הוא מזמין? האם הוא פגוע.(?

שפת הגוף של ה"קבוצה" (האחים)

- מה רואים ?דורה חילק את שאר האנשים בציור למצבים שונים של הלם ופחד:
  - חלקם כורעים ברך או משתחווים (כניעה, פחד מעונש).
  - חלקם מסתירים את הפנים עם הידיים או עם הבגד (בושה, רגשות אשם, חוסר יכולת להסתכל לו בעיניים).
  - חלקם נרתעים לאחור בידיים מורמות (הפתעה מוחלטת, הלם, כאילו ראו רוח רפאים).
- פחד מהאדם החזק, בושה על משהו שקרה בעבר, ותחושת חוסר אונים.
- *בואו נסתכל על האנשים שמסביב. שימו לב לידיים שלהם – למה חלקם מסתירים את הפנים? מה התנוחה של הרגליים שלהם מראה לנו"?*

משחקי האור והצל (הטכניקה של דורה)

- מה רואים ?הציור הוא בשחור-לבן (תחריט). הדמות המרכזית (יוסף) מוארת מאוד, בעוד שהדמויות מסביב נמצאות בחלקן בתוך צללים כהים. הרקע מאחור כולל ארכיטקטורה מצרית כבדה ומסיבית (עמודים ענקיים).

- האור מייצג את חשיפת האמת (הסוד מתגלה), בעוד שהצללים מייצגים את עולמם הפנימי החשוך והמבוהל של האחים. הארכיטקטורה הכבדה סוגרת עליהם ומדגישה שאין להם לאן לברוח.
- *"מאיפה מגיע האור בציור? על מי הוא נופל? מה התחושה שנותנים העמודים הענקיים האלה ברקע – האם זה מקום פתוח ומזמין או סגור ומלחיץ"?*

הניגוד הדרמטי

- מה רואים ?מתח עצום בין המרכז השקט והזקוף (יוסף) לבין התנועה הסוערת, המבוהלת והמבולגנת שמסביב (האחים).
- רגע אחד שבו הכל משתנה. פער מעמדות, אבל גם פער רגשי. האחים מצפים למכה (בגלל שפת הגוף המכווצת שלהם), בעוד שהאיש החזק חושף פגיעות.
- *"אם היינו יכולים לשמוע את הציור הזה – איזה קולות הייתם שומעים מהקבוצה בצד, ואיזה קול הייתם שומעים מהאיש במרכז? יש פה שקט או רעש"?*

מידע

גוסטב דורה (Gustave Doré) היה אמן, צייר, פסל ומאייר צרפתי יוצא דופן שחי במאה ה-19 (1832–1883) הוא נחשב עד היום לאחד המאיירים הגדולים והמשפיעים ביותר בהיסטוריה, בעיקר בזכות סגנונו הדרמטי והמלא ברגש.

כמה נקודות מפתח

- ילד פלא :דורה נולד בשטרסבורג והפגין כישרון ציור פנומנלי כבר מגיל צעיר מאוד. בגיל 15 בלבד הוא כבר החל לעבוד כמאייר מקצועי בפריז, וכבש את עולם האמנות הצרפתי.
- הסגנון הדרמטי (רומנטיזם) :היצירות שלו מתאפיינות במשחקי אור וצל קיצוניים (קונטרסט גבוה) ,קומפוזיציות עמוסות בפרטים, הבעות פנים דרמטיות ותחושה "קולנועית". אף על פי שצייר גם בצבע, עיקר פרסומו הגיע מתחריטי העץ והנחושת שלו בשחור-לבן.
- דורה לא רק צייר מהדמיון, אלא העניק חיים ויזואליים ליצירות הספרות הגדולות ביותר של האנושות. הוא אייר את התנ"ך (הסדרה המפורסמת ביותר שלו), את "הקומדיה האלוהית" של דנטה, "דון קישוט", "גן העדן האבוד" של מילטון, ואפילו את מעשיות ילדות כמו "כיפה אדומה" ו"החתול במגפיים."
- השפעה עד ימינו :הסגנון הוויזואלי של דורה השפיע עמוקות על במאי הקולנוע הראשונים בהיסטוריה. עד היום, סרטי פנטזיה, סרטים הוליוודיים ואפילו חוברות קומיקס מודרניות שואבים השראה ישירה מהדרך שבה הוא עיצב סצנות, נופים ואווירה קודרת ומרשימה.

תחריט (Engraving) הוא שיטת הדפסה עתיקה ומרתקת ששימשה בעבר כ"מכונת הצילום" או "מדפסת הלייזר" של העולם, בתקופה שבה עוד לא היו מצלמות או מחשבים.

במקום לצייר ישירות על דף נייר עם מכחול או עיפרון, האמן יצר את הציור באמצעות חריטה פיזית של קווים על גבי לוח קשיח.

הנה איך השיטה הזו עובדת בשלושה שלבים פשוטים:

1. **החריצה (הציור) :האמן לוקח לוח קשיח (בדרך כלל מעץ, נחושת או פלדה) ובעזרת כלי מתכת חד וייעודי, הוא חורץ ושורט עליו את הציור.**
2. **מריחת הצבע :האמן מורח צבע (דיו) על כל הלוח, ולאחר מכן מנגב אותו. הדיו נשאר "תקוע" רק בתוך החריצים והשקעים שנחרטו, בעוד החלקים החלקים נותרים נקיים.**
3. **ההדפסה (ההטבעה) :מצמידים דף נייר לח אל הלוח, ומעבירים אותם יחד תחת מכבש לחץ כבד. הנייר סופג את הדיו מתוך החריצים, וכך הציור מועבר אל הדף.**

למה הטכניקה הזו הייתה כל כך חשובה?

- שכפול המוני :היתרון הגדול של התחריט הוא שברגע שיצרת לוח אחד, אפשר להשתמש בו שוב ושוב כדי להדפיס אלפי עותקים זהים של אותו הציור ולשלב אותם בתוך ספרים. בזכות זה, יצירות האמנות של גוסטב דורה הגיעו לבתי מגורים של מיליוני אנשים ברחבי העולם, ולא נשארו רק בתוך מוזיאון מרוחק.
- עבודת נמלים :אם תסתכל מקרוב על הציור של דורה, תראה שכל הצללים, הקמטים בבגדים והאווירה הדרמטית מורכבים ממיליוני קווים קטנים וצפופים שנחרטו אחד-אחד ביד. זו מיומנות שדרשה דיוק מטורף, כי כמעט אי אפשר לתקן טעות אחרי שחרצת את הלוח.

"פעם, לפני שהיו סמארטפונים, מדפסות או מכונות צילום, אם אמן רצה שאנשים יראו את הציור שלו, הוא לא יכול היה פשוט לעשות 'העתק-הדבק'. הוא היה לוקח לוח עץ או מתכת, וחורט עליו את הציור עם סכין קטנה במשך שבועות – קו אחרי קו. אז הוא היה מורח על זה דיו, ומצמיד דף נייר בלחץ ענק כדי ליצור העתק, כמו חותמת ענקית ומטורפת ברמת הדיוק שלה".

החיבור בין התנ"ך לאמנות

שאלה 1 – מה הטקסט אומר לנו?

מה אנחנו יודעים על המפגש מתוך סיפור המקרא?

שאלה 2 – מה האמן מוסיף?

מה האמן גורם לנו להרגיש או לחשוב על המפגש, שאיננו נאמר במפורש בטקסט?

התלמידים לומדים להבחין בין:

מה המקור מספר → מה האמן מפרש → מה אני מבין/מרגיש.

אנחנו יודעים שיוסף ואחיו הם משפחה. אבל אחרי כל מה שקרה – מה צריך לקרות כדי שהם יוכלו להיות שוב משפחה?

שאלות המשך:

- האם קשר דם מספיק ?
- האם צריך סליחה ?
- האם צריך אמון ?
- האם אפשר לתקן פגיעה במשפחה ?
- מי צריך לעשות את הצעד הראשון ?
- האם המשפחה בסוף הסיפור היא אותה משפחה שהכרנו בתחילתו ?

האם המשפחה של יוסף ואחיו השתנתה – או רק היחסים בין בני המשפחה השתנו?

פעילות באמנות בשלושה שלבים

שלב א' – אני רואה

בלי לפרש עדיין.

מה אתם רואים?

התלמידים רושמים 5 פרטים שהם יכולים להוכיח באמצעות התבוננות ביצירה.

שלב ב' – אני מפרש

מה לדעתכם קורה בין הדמויות?

איזה רגש או מתח אתם מזהים?

מה גורם לכם לחשוב כך?

כאן כבר חייבים להשתמש בראיה חזותית.

שלב ג' – אני משווה לטקסט

מה אנחנו יודעים על המפגש מהסיפור המקראי?

מה האמן בחר להראות?

מה האמן בחר לא להראות?

האם הציור מתאים לאופן שבו אתם דמיינתם את המפגש?

האם בעקבות הציור השתנתה המחשבה שלכם על היחסים בין יוסף לאחיו?

טבלה

באמנות	**בתנ״ך**
מה אני רואה?	מה כתוב?
מה אני מפרש?	מה אני מסיק?
איזו ראיה יש לי מהיצירה?	איזו ראיה יש לי מהטקסט?
מה דעתי?	מה דעתי?

בשני המקצועות אנחנו מנסים להבין משהו שלא נאמר לנו באופן ישיר.

מה דומה בדרך החשיבה שלנו?

מיומנויות

התבוננות ואיתור מידע

הסקת מסקנות ופרשנות

הבעת דעה והנמקה באמצעות ראיות

שיח ועבודה בצוות

סיום: "מה הציור מספר על משפחה"?

כל תלמיד משלים משפט אחד:

היום הבנתי שציור יכול להראות על משפחה._____

הדבר שהכי עזר לי להבין את הסיפור בציור היה._____

אם לא היינו יודעים שזה יוסף ואחיו, האם עדיין היינו מבינים שיש כאן קשר משפחתי? למה?

בתנ״ך אנחנו קוראים את הסיפור ומסיקים מהדמויות ומהמעשים שלהן.

באמנות אנחנו מסתכלים על הדמויות ומסיקים מהן רגשות וקשרים.

אנחנו עושים שימוש באותה מיומנות

אני מתבונן/ת → אני מזהה → אני מפרש/ת → אני מביא/ה ראיה → אני מסביר/ה

איך הן באות לידי ביטוי בשיעור	מיומנויות בתחום הדעת – אמנות
זיהוי פרטים, דמויות, מיקום, מבטים, אור וצל	התבוננות ואוריינות חזותית
שימוש במושגים קומפוזיציה, אור וצל, הבעת רגש	שימוש בשפת האמנות
מה קורה ביצירה? מה הדמויות מרגישות? מה האמן בחר להראות?	פרשנות של יצירה
כיצד המיקום, האור, ההבעה וכו' יוצרים משמעות	הסקת משמעות מתוך אמצעים חזותיים
התלמיד יוצר דיוקן/סצנה ומחליט כיצד להציג קשר משפחתי	הבעת רעיון באמצעים חזותיים
בחירה בדרך אישית להציג משפחה או מערכת יחסים	הבעה אישית ויצירתיות

במצגת המלווה את סיפור יוסף ואחיו מוצגות יצירות נוספות המתארות ומנציחות את המפגש בין יוסף ואחיו.

התבוננו ביצירות הנוספות וגלו כיצד אמנים שונים מפרשים את אותו סיפור מקראי ומבטאים בדרכים חזותיות מגוונות את הדמויות , הרגשות והרגעים המשמעותיים בו.

פעילות סיום בשילוב טכנולוגיה

יוצרים יצירה בהשראת מפגש יוסף ואחיו

מטרה : לבטא באמצעות שפה חזותית רגשות ומערכות יחסים בין דמויות.

הנחיה לתלמידים:

- התבוננו ביצירת האמנות המתארת את המפגש בין יוסף לאחיו.
- בחרו רגש אחד שעשוי להתעורר במפגש ,כגון הפתעה ,חשש ,געגוע או הקלה.
- צרו שקופית או כרזה דיגיטלית המשלבת את תמונת היצירה ,מילה המבטאת את הרגש ומשפט המסביר כיצד הוא בא לידי ביטוי בתמונה.
- הסבירו אילו פרטים ביצירה הובילו אתכם לבחירה.

לסיכום :כיצד הבעות פנים ,תנועות גוף ומיקום הדמויות עוזרים לנו להבין את המפגש?

לסיום

פעילות – יצירת דיוקן אישי בהשראת חנוך פיבן

צפייה בסרטון יוטיוב

https://www.youtube.com/watch?v=GdwM_wfM58c

סדנה עם חנוך פיבן - דיוקן עצמי 3 דקות

פעילות

משך זמן: 45 דקות

יצירת דיוקן עצמי בהשראת האמן חנוך פיבן נעשית באמצעות שימוש בחפצים יום-יומיים, חומרי גלם שונים ופסולת ביתית במקום בצבעים ומכחולים[

מהו הרעיון המרכזי?

- **ציור בחפצים :חנוך פיבן ידוע כמי שיוצר קולאז'ים וקריקטורות של אנשים מפורסמים ודמויות מחפצים כמו כפתורים, כלי מטבח, מזון, חלקי משחקים וחפצים ישנים.**

- **הכרת עצמך דרך החומר :היצירה משמשת ככלי להבעת אישיות, הומור והיכרות פנימית דרך חיבור סמלי בין החפצים הנבחרים לבין תווי הפנים או תחומי העניין של היוצר**

איך יוצרים דיוקן עצמי בהשראת פיבן?

1. **איסוף חפצים :אספו חפצים שונים מהבית – פקקים, עטים ישנים, חלקי פאזל, מפיות, חוטים, חלקי פלסטיק, או פריטי מזון (כמו פסטה או פירות)**
2. **בסיס ליצירה :בחרו משטח עבודה נוח (דף קרטון עבה, צלחת חד-פעמית או משטח עץ).**
3. **בניית הפנים:**
   - **השתמשו בחפץ גדול או עגלגל עבור הראש והפנים (למשל: מכסה של קופסה או צלחת)**
   - **חפשו חפצים מאורכים עבור האף (כמו עיפרון או מקל ערבוב)**
   - **השתמשו בחפצים קטנים או זוגיים (כמו כפתורים או מטבעות) עבור העיניים.**
   - **חפצים קשתיים או חוטים יכולים להוות את הפה או הגבות.**
4. **קיבוע (אופציונלי) :ניתן להניח את החפצים באופן זמני ולצלם, או להדביק אותם בעזרת דבק חם או דבק פלסטי כדי לשמור את היצירה.**

על חנוך פיבן

חנוך פיבן, יליד אורוגוואי, עלה ארצה ב-1975 וגדל ברמת גן. לאחר לימודיו בניו יורק החל לפתח את סגנון הדיוקנאות הייחודי לו המשתמש בחפצים יום-יומיים לאפיון דיוקנאות איקוניות בשדות התרבות והפוליטיקה.